

Baltoni anziksz

Az időt, hogy mikor történt mindez, pontosan ki lehet számítani: Gergő még nem járt iskolába, négyéves lehetett, most meg húsz, érettségizett, katonaviselt férfi; tehát tizenhat éve, 1972 nyarán.

Nyarálni mentünk a Balatonhoz, egy teljes hétre. Magánházba (szakszervezeti vagy vállalati üdülőbe a szocializmust nálunk eredményesebben és önzetlenebbül építők tömegétől nem tudtunk bejutni), azaz a ház összetákolta padlásterébe (alattunk a meleg vizes fürdőszobával felszerelt lakrészben nyugatnémetek), és már hetekkel előbb ez az eljövendő nyaralás tartotta bennünk a lelket. Fáradtak voltunk, nyűttek, elhasználtak. A lakás- és a munkahelygondok, az örökösnek látszó átmeneti, bizonytalan helyzetek, az éjszakai és vasárnapi különmunkák, filléres szellemi rabszolgamunkák (melyek anyagi eredményét fitymáló mozdulattal söpörte be a háztulajdonos) felzabálták utolsó csepp életerőnket is, így a nagyszerűnek ígérkező nyaralásban nem is a nap, a víz, a természet közelsége volt a legnagyobb ígélet, hanem az, hogy végre kialhatjuk magunkat. Hogy nem a kis fekete, elektromos ébresztőóra hatórai pimasz nyüzszítésére, hanem jószántunkból fogunk ébredni — mikor már a hasunkra süt a nap.

Am az első reggelen, pontosan negyed hétkor, amikor ébreszteni szoktuk otthon, Gergő felkelt; az ő egészséges, kávéval, dohánnyal nem serkentett, sörökkel nem bágyasztott kis szervezete pontosan működött, mint az elektromos kis óra. Nem lármázott, csak motoszkált, aztán ide-oda csoszogott, kereste az idegen helyen, hol is lehetne pisilni. Erre valahogy nem számítottunk. Gy. pedig — a ritka alkalmak egyike — megtagadta anyai kötelessége teljesítését: a ferde tető alatti matracon összegömbölyödött, akár egy sün, hátát mutatva felém, betornázta magát a sutba, arcára húzva a kispárnát, sírós hangon azt nyöszörögte: „hadd aludjak még egy kicsit... legalább még egy kicsit.” Nem volt mit tenni, nekem kellett feladnom a mindenről mit sem sejtő, medvemód alvó atya szerepét: nehezen összeszedtem magam, felöltöttem a gyereket, és néhány kekszet a zacskóból kimarkolva elindultunk sétálni. (Hogy én menjek, valójában nem is a lovagiasság, de az igazságosság kívánta: Gy.-nek az „eredj, feküdj csak le, én még kivásalom ezt a pár inget” félórakból több restanciája jött össze, mint nekem.)

Kinn már jócskán felkelt a Nap, de még hűvös, párás volt a levegő. Már tündökölt fenn az ég, de a földek felett, a távoli fák között opálos ködök úsztak, lábunk előtti füveken bő harmat szikrázott: hűvös, de már nyári, összetéveszthetetlenül júniusi reggel, melyben minden páramolekulába egy-egy illatmikron csimpaszkodik, illanva a nyirkos, de lágy éjszakában buján nedvedző bibékről, melyben szüntelen moccan a lomb a hajnal óta szorgos, fiókát nevelő

madárság nyomán, melyben olykor olajos cseppek pottyannak a hatalmas dió-fákról. Melyben megborzong a háza melegét még őrző emberi bőr, hunyorog a szem a még egyáltalán nem vakító fényekben, szinte fájdalmasan tágul a tüdő, amint belézúdul az éjszakahideg, zöldillatú oxigén. Percek alatt ébernek és pihentnek éreztem magam. Mennyivel másabb ébredés volt ez, mint a kába, kapkodó, ingerült otthoni!! Örveztem, hogy így alakultak a dolgok, hogy nem medvemód alszom a ferde tető alatt, hanem sétálok, szőszke fiacskám meleg kis kezét az enyémbe fogva, lépteinket úgy-ahogy összeigazítva, együtt lebegünk a reggeli fényekben, az illatos légben. Valószínűleg a pöttömnyi fickó lelkében is hasonló érzemények dúltak, mert vidáman szedte a lábait, és nemsokára énekelgetni kezdett, csak úgy magának, cini hangon egy óvodás-dalt, talán Bóbita viselt dolgairól szólót.

Meredek, köves, vízmosta utcákon a faluszéli hegyláb felé igyekeztünk. Errefelé ritkulnak a házak, s egyszer csak katonás sorokban megkezdik menetelésüket a hegyre a szőlősorok. Öreg gyümölcsösök rétfjein virágot szedünk a mamának: zsályát, ördögszemet, pacsirtafüvet, boglárkát; cipőnk, majd nemsokára a zoknink is átnedvesedett a kaszálatlan, magas fűben. Ahogy csokrocskánk örvendetesen gyarapodott, vissza-visszatekingetve egyre nagyobb felületet láttunk a víztükrökből: nyugat felé még éjszaka-mélykéket, alattunk ébredező türkizzöldet, a Nap irányában már viháncoló, csillámokat szóró ezüstöt, és az ezüstön pedig már nagyon rövidke, de még égő aranyhidat.

A falutól távolodva egy épület felé közelítettünk. Akkoriban errefelé csak borospincékre lehetett találni: kényelmesen elnyújtózva a hegyben csak mállott homlokukat dugták elő, egy szem ablakocskájukkal tekingettek a világra, szerényen, ám öntudatosan, maguk mellé húzva egy-egy mandula-vagy fügefát, a Teremtő által alkotott táj részeként; de ez a ház úgy vágódott ki a szelíd lankából, mint óceánjáró orra a hullámok közül. Újonnan épült, falán még virított a méz, tetején meg se barnult a nád, talán még be sem volt teljesen fejezve. Alsó szintje — valószínűleg egy öreg pince kriptájára építkezve — úgyszintén benyúlt a hegybe, de a szint elejét jócskán előretolták, megemelték, és ezen, jókora teraszt hagyva, emelkedett a ház. Innen vágódott fel a hegyláb dombhullámai fölé hegyes, meredek alpesi tetejével: a megbúvó, legfeljebb csak holmi barokkos főköttöt viselő öreg pincék valósággal a földre tiportattak erőszakossága által. A hegybe futó alsó szintet badacsonyi kőből rakták, ridegségében is bársonyos, méltóságteljes fekete kőből, de az illesztéseket fehér cementtel, vastagon kifugázták: egy zagyva álcahalóval összetördelték a nemes felületet. Legelőször ezt találtam szörnyűségesnek, aztán az erősen meredek tető nádborítását: mintha az Alpoktól a Badacsonyig mindent megcsúfoltak volna. Semmi közöm nem volt ahhoz a véletlenül — vagy talán éppen nem véletlenül? — utamba kerülő épülethez, és mégis felháborított. Mint ahogy az gyakran megtörténik: legelőbb az ízléstelenség háborít fel, a különben gyanútlan jámborságra és a külvilágtól némi elzárkózásra hajlamos énemben az ízléstelenség látványa ébreszti fel legelőbb, és ösztönösen tévedhetetlenül a kritikai szellemet, mint ahogy esetleg később az undor a legmakacsabb ellenkezést.

A szekérút jóvoltából oldalazva, óvodás léptekkel bandukolva jutott időm alaposan szemügyre venni az egész építményt. Bazaltkő, nád, mélytűzű téglák, selymes fenyődeszkák... csupa drága és nemes anyag, rengeteg méz, cement, homok, géproppantó fuvarok, töméntelen emberi verejték... és pocskéba ment az egész. Végzetesen elrontották. Már a tervezésnél? Már a tervrajz volt stílustalan, zavaros, átgondolatlan? Vagy kivitelezés közben, az ilyen-olyan változtatások, esetleg kényszerű változtatások, melyekről az építők mindig azt mondták, a lényegét nem érintik, végül is ezek össze tette

visszataszítóvá? Mintha nem tudta volna eldönteni a szerencsétlen ház, mit is akar formázni tulajdonképpen: parasztbarokk borospincét? alpesi vadász-házat? lendületes bauhaust? ódon nemesi kúriát? Esetleg ház formájú piramist? És azt sem döntötte el, mi célból települt a világra: emberek szép kilátású, kényelmes otthonául szolgálni, vagy csupán a bájos lanka finom ívét megtörve, tömegével uralkodni minél távolabbi környéken?

Az elfuserált ház látványa azonban azon a fiacskámmal töltött biztató reggelen nem dühített fel igazán, még kedvemet se szegte. Mire a gerincre értünk, eltöltött az a derűs nyugalom, az a biztonságot sugalló oldottság, amelyhe mámorhoz hasonlatos érzés, amit csak a természetben való lét képes kiváltani. Hirtelen eszembe jutott, hogy még soha nem sétáltunk így együtt, kéz a kézben, kora nyári reggelen a harmatos füvekben — pedig a fiam már négyéves! —, mindig fontosabbnak hitt elfoglaltságok miatt, és ez komoly mulasztás volt. Sőt, hiba: ilyesminek nem szabad többé előfordulnia. Hirtelen leguggoltam a gyerekekhez, szemem az ő magasságából nézte a világot: a világ így talán még bizatóbbnak, otthonosabbnak látszott. A gyorsan száradó oldal virágain már megjelenek a méhek, a vaskos dongók, katicák igyekeztek a fűszálak hegyére, szöcskék rebbentek, fátyolkák surrogtak, milliónyi hártvány szárnyaeska zümmögött az éjszakai nektár mézes mámorában. Jó volt gyerekeknek lenni, butácskán, aggályok nélkül feloldódni ebben a világban.

És akkor fiatal voltam még, nyűtségem ellenére gyorsan regenerálható erővel, és akkor még munkált bennem valamilyen pontosan meg nem nevezhető bizonyosság, mely szerint én is, mint minden ősom ezen a magyar-nak nevezett földön, képes leszek megszerezni a mindennapi betevőt a magam és háromnak kívánt gyermekem számára, tetőt húzhatok a fejünk fölé, még szellemünknek is nyújthatunk némi pallérozást, s e bizonyossághoz még bizonyíték is volt: én magam, gyökereimet a maiaknál nyomorúságosabb és kilátástalanabb idők mélyébe eresztve. Átfutott ugyan az agyamon, hogy talán az összebarmolt kőlabazat árából mi rendezhetnénk nyomorúságos lakásügyünket, de ez a bizonyosság, talán a legtalálóbban történelmi bizonyosság, naivvá tett: akkor még nem hittem, hogy az az elfuserált ház, és a többi, ezernyi, kivagyisággal pöffeszkedő épület, milyen gorombán lesz képes egyszerűen csak fölpöckölni terveimet. Milliónyi, hozzám hasonló elképzeléseivel együtt. És még valami: abban az időben tulajdonképpen még csak a kezdeteinél tartott a presztízspépítési düh, még nem volt minden bájos lanka, gerinc, vízpart, folyó völgy egy család játék nyertesei ízlésének, gőgjének, egész kultúrájának erőszakos emlékműveivel összerondítva. Még vélhettem egyszerű tévedésnek, tanulságul szolgáló hibának.

A ház előtt három gépkocsi állt, kettő közülük sötétkék vagy talán fekete. Az általunk járt, a haidani borospincéhez vezető úton aligha kerülhetek oda — az csak vasalt szekérnek, taligának út —, s mivel cuppogott a víz a cinönkben, úgy gondoltam, hogy végül meg ne fázzunk, jobb lenne száraz úton visszamenni: és valóban: néhány lépéssel még közelebb kerülve, láthatóvá lett egy keskeny aszfaltút kékeszürke csíkjá. A ház elől enyhe balos kanyart leírva a lejtőn, egy satnya tölgyesen átvágva magát, lefutott a faluba. Láthatóan nemrég épülhetett: még fénylett a háta, ahogy kígyóként, a sok zöld között osonva, bedugta prédára éhes fejét a faluba. És nyilván az úttal együtt készülhetett a villanvvezeték. Még ezüstként fénylett a drót, ahogy az utolsó portától tíz—tizenkét oszlopra kapaszkodva küzdötte fel magát a hegyre, az új ház kedvéért. No igen: a községfejlesztés. A község lakóinak községük érdekében kifizetett adóforintjai.

Úgy gondoltam, az aszfaltúton fogunk visszamenni. Férfiasan megbeszéljük a dolgot: jó iramú trappban, nem bóklászva szanaszét, nem játszogatva közben. Megyünk, mint az igazi katonák. Bizony, már itt az ideje: vár a friss tej, meg a vajás kenyér. Gy. már egy órával tovább alhatott.

A ház teraszán egy üvegburában égett a villany, a már ragyogó napfényben csak egy vöröses, izzó pont, a bepárasodott szélvédőjű kocsikon kívül csak ez mutatta, hogy vannak a házban. Már nagyon közel, talán csak egy kőhajításnyira járhattunk, amikor mozdult valami: kinyílt az ajtó, és a teraszra kilépett egy nő. Negyven körülnek gondoltam. Kiöltözött volt, mintha épp most ért volna haza a színházból: galambszürke kosztümöt, zsbós, ekrűszin blúzt viselt, az emelt nyakfodrokat egy fel-felcsillanó strassz fogta össze — vagy kétujjnyival félrecsusszanva a blúznyakkal együtt —, festékárnyalatú szőke haján fénylett a lakkréteg, mintha csak egy műszörme parókat hordana, és mintha ügyelnie kéne, hogy le ne essen a fejről: me-rever derékkal, lábait szinte a földön csúsztatva jött előre a terasz közepéig — meglepő jelenség volt a kora reggeli szőlőhegyen. Megállt, baljával néhány tétova mozdulatot tett, talán támasztékot keresett, aztán mintha enélkül is megnyugtatónak találta volna a helyzetet, eleresztette feszesen tartott derekát, felhúzott vállait, fejét szinte már görcsösen tartó nyakizmait: való-sággal összehuttyant. Állt és nem moccant. Megálltunk mi is. Mintha illet-lennek éreznénk a mozgást. Mintha egy nagy színész nő drámai monológja előtti csönd bénított volna mozdulatlanságba. Álltunk és vártunk: talán a madárság is visszafojtotta felelőtlen füttyögését. A nő végül csak egy nagyot sóhajtott, aztán kapkodva még három-négy kisebbet, felkapva lehullott kar-jait, kotorászni kezdett a táskájában. Egyáltalán nem a nők repkedően ügyes retikülmatató mozdulataival, inkább szögletes, türelmetlen, erőszakos kezek-kel; nem láttam, hogy elővett volna valamit, zsebkendőt, rúzt, cigarettát, majd anélkül, hogy felnézett volna a tájra, a Balatonra, vagy akárcsak ránk, hirtelen kihúzta magát, sarkosan megfordult és enyhé terpeszben, talpát csusszantva visszament a házba.

Az aszfaltút elején, közvetlenül a ház előtt még játszottunk egy kicsikét. Vizes vászoncipőink talpát a flaszterhoz csapdostuk. Nagyon szép nyomokat hagytunk, medve- és kisvakondnyomokat. Valósággal kicsipkéztük a ház előtti útszakaszt. Jó móka volt, Gergő nagyokat kaccantott, s miután közösen és tárgyilagosan megállapítottuk, hogy a kisvakondnyomok sokkal szebben sikerültek, mint a medvéé, még összerendeztem a verseny lázában kissé szét-zilálódott csokrocskát, és kiadtam a szigorú parancsot: most már nyomás! Az út olyannyira nemrég készülhetett, hogy rajta állva, a sokféle balzsamos illatot elnyomva, jól érezhető volt a friss szurok szaga.

Megfogtuk egymás kezét, összeigazítottuk a lépteinket. A gyerek újra elkezdte énekelni a Bóbitát. Tíz lépést sem tehattünk meg, amikor megszólalt egy hang: „Dögöljete meg.”

Indulat nélküli, félhangos, szinte tárgyilagosan üres hang. És olyan váratlan, mintha a kőfal vagy az anyaföld szólalt volna meg.

Megrándultam és hátrakaptam a fejem.

A parkoló kocsi között egy férfi állt. Három-négy lépésnyire jöhettünk el mellette, és nem vettük észre. Nyilván mozdulatlanul állt, összeolvadva az autók sziluettjével. És már jó ideje ott kellett állnia, mozdulatlanul. Ugvan-így, mint abban a pillanatban is, amikor tekintetemmel rátaláltam: szilva-kék, hasa alá csusszant nadrágja zsebébe sülyesztett kézzel, leffegő, megeresz-tett nyakkendővel, kicsit furcsa testtartásban az autónak dőlve: mintha egy világosabb, szilvakék reflexfényfolt a sötétkék karosszéria oldalán. Látnia kellett cipőcsapdosó játékunkat, sőt már azt is, hogyan bámultuk meg a kosztümös nőt a teraszon. Miért nem moccant egész idő alatt? És valóban ő szólt? És miért mondott volna ránk ilyen rettenetes szavakat? Ezek már a gyűlölet szavai, ugyan miért? És lehet-e egyáltalán egy négyéves, szőke kislíút, aki daloljat és virágcsokrot tart a kezében, lehet-e egyáltalán gyűlölni?

Ha arcomon a riadalom okozta bárgyúságon kívül maradt még kifejezés, efféle kérdések lehettek.

— DögöljeteK meg! — mondta a férfi másodsor is, immár indulatosan és hangosan. Csaknem kiáltva.

Csak lenn a faluban, az emberszabásu parasztházak védőkarjában tértem magamhoz. A nösszu, keskeny aszfaltúton ugy mehettem végig, mint egy szélütött: a gyerek fogta a kezemet es vezetett. Addig is tudtam persze, hogy az ember egyik meghatározó érzése a gyűlölet, a viagot kormányzó eszmeK bő forrása: századom fiaként ostobaság lett volna nem tudni. Magyarként, a gyermekkorból alig serdülve, két szememmel láthattam egyik véres aratását, soha el nem felejtheto képekben tárgyiasult es rögzült; nekem ez az elvont logalom egy mocskos járdán elfolyt, kocsonyás vert jelent, amit felszív a családnak szánt darab kenyér. Tudtam, hogy a mindenféle gyűlöletek kibogozhatatlan gubanca összefon engem is, léteznek valahol emberek, akik fajom, anyanyelvem, hitem okából, bőröm, hajam, szemem színe miatt, és az ördög tudja, miféle okokból még, a legszivesebben agyonvernének, felköt- nének, tarkón lőnének, kipusztítanának a világból minden ivadékkal együtt, de ez a tudat csak a megnevezhetetlen szorongások szintjén lappan- gott. A remény és bizalom életnedveKkel lüktető hártýája alatt: lehetséges ugyan, de nincs megírva a csillagokban. Szerencsésnek mondhatom magam, nagyon szerencsésnek, hogy a gyűlölettel így, szemtől szembe, személy sze- rint rám mérve addig még nem találkoztam.

Nyilvánvalóan fokozta a hatást teljes védtelenségem. Legvadabb álmaim- ban, legmélyebb önkínzásaim során sem gondoltam, hogy hazám egyik leg- szelidebb táján, épp egy békeillatú, dús nyári reggelen, büntelen lelkű, gyer- mekes önfeledtségemben fog érní. Egy ismeretlen embertől, akit sose láttam addig, akivel egy szót sem beszéltem, akivel külső megjelenésünkben azono- sak vagyunk. Akinek — és ez a rejtély csak hosszú évek múlva, töprengések és más hasonló tapasztalatok után oldódik majd meg — érthetetlen, mi oka lett volna a gyűlöletre.

Csak lenn a faluban oldódott a bénaság, csak negyed óra elteltével tud- tam visszagondolni a történetet. Meglepetésemre volt még egy nyúlfarknyi folytatás, egy töredék jelenet: érzékszerveim rögzítették az agyamat elsöté- títő rövidzárlat után is, ahogy a halál után a retina egy ideig megörzi az utolsó látott képeket, esetleg épp a gyilkos vonásait. Amint másodsor hang- zott el a „DögöljeteK meg!”, megálltam. Oda akartam menni ahhoz a férfi- hoz. Magyarázatot kérni? Megütni? Nem tudom. Oda akartam menni hozzá. A gyerek fogta a kezem és húzott. Azt hitte, valami újabb játék, hogy meg- állok és húzatom magam. A gyerek a maga kis Bóbita-világába burkoltan nem vett észre semmit az egészből. És én nem akartam, hogy észrevegye. Hogy megtudja. Elindultam utána, és úgy vezetett le a faluba, mint egy szélütöttet.

Menekülés közben, a satnya tölgyerdő előtti enyhe balos kanyarban ért utol még egy kiáltás:

— Vigyázz, szakállas, nagyon vigyázz, nehogy a kezem közé kerülj!

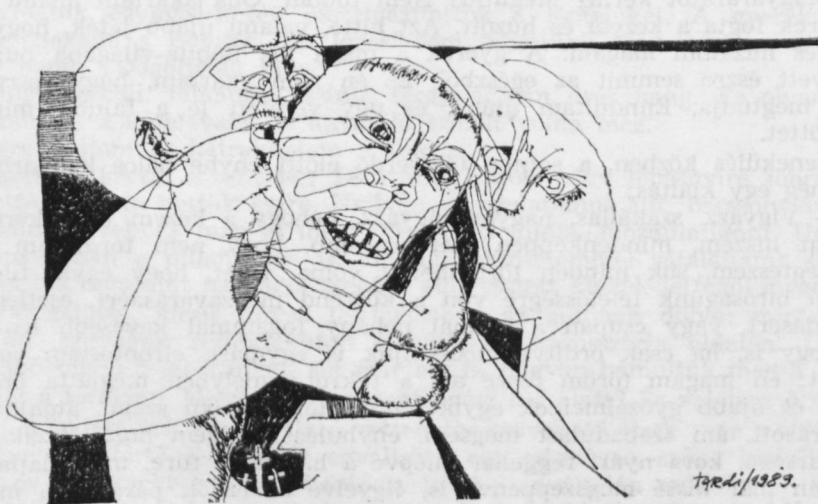
Azt hiszem, mindenképpen szerencsésebb, hogy nem fordultam vissza. Ha megteszem, sok minden történhetett volna, lehet, hogy egyik független megyei bíróságunk felelősségre von a közrend megzavarásáért, esetleg huli- gánkodásért, vagy csupán a mainál néhány fogammal kevesebb lenne. De akárhogy is, ha csak ordítva mocskoljuk is egymást, elrontottam volna az egészet: én magam töröm össze azt a tükröt, amelyben meglátta önmagát. Újabb és újabb győzelmeinek egyikét ünneplő, savanyú szagú, átgajdolt, át- cimborázott, ám szabadulást mégsem, enyhülést mégsem hozó éjszaka után, egy harsogó, kora nyári reggelen kilépve a harmatos fűre, mozdulatlanul — és talán már kissé megszeppenve is, figyelve az erdők páráját, a madarak énekét, a rovarok dúskálását, figyelve a valóságos élet önmaga, kétségektől nem gyötört értékeiben való tobzódását, hirtelen és durván eléje tartottak

egy tükröt; egy kopottas senkiházi és a kölke, szaros kis életük iránti bizalmuk és derűjük, összetartozásuk boldogságának durvaságával, melyben megláthatta nemcsak szilvakék öltönyös, pergamen arcú önmagát, házát, autóját, feleségét, de hajdan volt és talán még jövőbeli önmagát is: igen, meg kellett próbálnia, hogy összezúzza azt a tükröt.

Gy.-t még alva találtuk, de amint beléptünk a kis padlásszobába, azonnal felébredt, és annyira megörült a kis csokrocskának, hogy mielőtt egy üres tejfölösdoboz vázába rakta volna, összecsókolgatott mindkettőnket. Reggeli közben elmeséltük, merre jártunk, mit láttunk, és Gy. megígérte, mivel már egy cseppet sem érzi álmosnak magát, másnap ő is velünk fog jönni. Az újonnan épült ház előtti történekekről nem beszéltem neki: nálam is riadtabb és érzékenyebb lévén, csak gyötörte volna magát, egész héten rágódott volna rajta. Én is igyekeztem mihamarább elfelejteni. Később, már otthon, azt a tanulságot vonva le, hogy abban feltétlenül igaza volt annak a férfinak ott a hegyen, hogy vigyáznom kell, vigyáznunk kell, lehetőségeimhez képest mindent meg kell tennem azért, nehogy a keze közé kerüljek.

Nyarálásunk különben nagyszerűen sikerült. Egész héten káprázatos idő volt. Nagyokat sétáltunk, fürödtünk, röhögcséltünk és kipihentük magunkat. Ha még egy hétig maradhattunk volna, csokoládébarnán jövünk haza.

Ezeket kellett feljegyezmem egy 1972 nyarán keltezett balatoni anziksra.

TARDI SÁNDOR RAJZA